

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

ADVENTO KELIAS

Koks prasmingas ir savotiškas gali būti šis žodis – niekas. „O ramu lyg neturėtų nieko“... – taip prasideda vienas Donaldo Kajoko eilėraštis. „O eilėraštis gimsta kaip vėjas iš nieko“ – Henriko Radausko eilutės. „Kai nieko neturi, tai ir nereikia nieko“ – eilutės iš populiarios grupės „Hiperbolė“ dainos.

Tiesą pasakius, prasmę jam sukuria ne kas kita, o kontekstas. Juk cituotose eilutėse „niekas“ anaip tol nereiškia mirtinos, šaltos kosminės bedugnės, kur sustojęs laikas ryja paskutinius būties likučius. „Niekas“ poetų sukurtame kontekste tėra žmogiškoji būtis, apsunkinta viso to, kas ir reikalinga, ir beprasmė. Tikrų ir įsikalbėtų pareigų, buitės rūpesčių, moralinių dilemų, priklausomybių ir atsakomybių. Kai šito neturi, būtis staiga tampa lyg peršviečiama ir nuo jos skaidrumo taip užgniaužia kvapą, kad ilgai neišlaikysi.

Kad neištirtum ir pats netaptumei nieku, turi skubiai stvertis to, kas gelbsti – kasdienybės banalumo. Priklausomybių. Ligų. Ydų, kurias stengiesi pamiršti ar šiek tiek pagražinti, kad atrodytų jei ne kaip dorybės, tai nors kaip žmogiškos silpnybės, kurios niekam neatneša blogo.

Advento laikas yra toks paslaptingas ir pripildytas to, ką galima apibūdinti žodžiais – „lyg neturėtų nieko...“ Pripildytas ramybės, kuri yra dar paslaptingesnė. Ji neliudija nei pasyvaus laukimo, kai neturi ką veikti arba tiesiog tinginiauji, nei šurmulio, kai vertiesi per galvą, skubėdamas atlikti visus reikalingus labdarinius ir visokius kitokius darbus ir išsipareigojimus, nes be jų tavo šventės nebus visavertės ir kamuos nepatenkinto perfekcionizmo niežulys.

Mes juk visi iš esmės ir neturime nieko. Mes visi esame neturtėliai ir elgetos, laukiantys tos dienos, kai bus taip ramu, kad visi ištirpsime skaidrioje palaimingoje būtyje, pilnoje apstumo. Patys turtingiausi pasaulio žmonės šiuo atžvilgiu nesiskiria nuo benamių, o garsenybės ir įžymybės – nuo nepastebimų eilinių piliečių. Galbūt ir laukti būtų lengviau, jei tai suprastume. Jei visą laiką netrokštume patobulinti kitų, pamiršdami, kad tobulinti galime tik save. Jei netrokštume įrodyti savo tiesų, pamiršdami, kad jas reikia ne įrodinėti, o jomis gyventi.

Žmonės, kurie indiferentiškai religijoms, neretai sako, kad visos religijos yra kelias tiesos link. Bet juk Kristus pats yra kelias. Kelias, tiesa ir gyvenimas. Jeigu eini šiuo keliu, kitų kelių tau ieškoti nereikia. Ir būtent tada pats gyvenimas kaipėjimas keliu tampa prasmingas. Nes tu – kelyje. Tu žinai, kur eini, ir tau ramu, nes tavo tikslas aiškus.

Todėl adventas – ramybės pilnumas. Na ir kas, kad aplinkui virte verda šventinių akcijų, išpardavimų, labdaros, mugių, renginių šurmuly?.. Argi tai trikdo – taip smarkiai, kad imtumei plūstis ir koneveikti visus prekybininkus, pardavėjus, mugių dalyvius ir laikyti visai tai nepadoriu kėsėnimusi į tavo asmeninę laisvę?.. Juk tai tik stotelė, linksmas spalvingas balaganas, kuris lieka tau praėjus. O tu – eini, tau svarbu eiti, o ne plūstis ant tų, kurie šalikelėse tau mojuoja vėliavėlėmis ir šaudo konfeti.

Tu irgi gali jiems pamajuoti. Ir eiti toliau.

Renata Šerelytė

efoto.lt nuotr.

VALTIS TARP MEDŽIŲ BALŲ

*mano valtis prikritis žiedų
tyliai plaukia į delta išplitusią
plaukia valtis tarp medžių baltų
jau toli nuo kitų atsilikusi*

*jie tolyn ir tolyn nuo manęs
vis tyliau krykščia iriasi barasi
vis tyliau bedainuoja dainas
kaip vergai kad dainavo galerose*

*ir nutyla visai – tarp žiedų
plaukia valtis į delta išplitusią
tyliai plaukia toli nuo kitų
taip toli kad net neatsilikusi*

Donaldas Kajokas

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2019 m. suteikė 10 000 Eur paramą šeštadieniam „Draugo“ priedui „Kultūra“, projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuvių puoselėjimas pasaulyje“

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Advento kelias • **2-as psl. Leonas Peleckis-Kaktavičius.** Stasio Karanausko mįslė • **3- as psl. Metų knygos rinkimai.** Jurga Tumasonytė. Undinės • **4-as psl. Aldona Žemaitytė.** Šviesusis Gražinos pasaulis/ Donaldas Kajokas. Du eilėraščiai • **5-as psl. Algis Vaškevičius.** Panevėžyje – išeivijos dailininko ekspresionisto Prano Lapės darbų paroda • **6-as psl. Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė.** Žaisminga intelektualinė šventė vaikams... ir ne tik/ **Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė.** Savito žanro režisuotų fotografijų kūrėjas • **7-as psl. Lidija Veličkaitė.** Poezijos ir prozos sąskambis Adomo Mickevičiaus bibliotekoje* **8-psl. Kultūros kronika***

Kitame numeryje: Argentinos lietuvių laikraštis „Laikas“ • Metų knygos rinkimai. Vytautas Kaziela „Alyvmedžiai“

RAŠYTOJO UŽRAŠAI

STASIO KARANAUSKO MİSLĖ

Leonas Peleckis-Kaktavičius

Pirmąsyk su talentingu tautodailininku iš Aukštaitijos Stasiu Karanausku buvome susitikę 1989-ųjų birželio pradžioje ant Kryžių kalno. Tai sužinojau praėjus beveik trejiems metams. Pasirodo, net nuotraukoje drauge esame užfiksuoti. Šalia Bernardo Brazdžionio ir jo kryžiaus, kurį S. Karanauskas ir dirbdino. Na, o paspaudžiau jam ranką tik 1992-ųjų pradžioje. Savo namuose. Pasibeldė jis labai netikėtai. Savo dvejus metus kurtą kūrinių nusprendė padovanoti lietuviškų fantastinių kūrinių autoriui šešiolikmečiui Mindaugui. Toji prie šešių akių įteikta S. Karanausko premija – skulptūrinė kompozicija su trim figūrėlėm iš juodojo ąžuolo, savo amžiumi vienmečio su pagrindine įspūdingo kūrinio figūra – Egipto deive Izide, burtininkų globėja. Ant jos kelių – sūnus Horas. Iš šonų sargyboje du sfinksai – mįslių minėjai. S. Karanauskas – taip pat iš tų žmonių, kuriuos visada domina tai, kas paslaptinga, netikėta, mažai tyrinėta. Gal todėl ir nusprendė šį kūrinių padovanoti jaunam fantastui, ir autobusu trenkėsi per pusę Lietuvos tam, kad užmintų juodasis ąžuolas ne vieną mįslę.

Man S. Karanauskas mįslė. Pati didžiausioji. Niekas nepasakytų, kad šitas žmogus baigęs tik keturias klases. Gal derėtų sakyti šiek tiek kitaip – ką S. Karanausko asmenyje turėtume, jei jis būtų galėjęs mokytis.

„Garbės man užtenka. Nei saldu, nei rūgštu“, – viename laiške yra rašęs. Juk pelnyta net valstybinė premija. Kaip viskas prasidėjo? Nuo vaikystės svajojo tapti menininku. Deja, ji buvo tokia nereali ta svajonė. Eidamas į penktąjį skyrių, sirgo ir apkurto. „Jei nebūčiau apkurtes, tai ir gyvo manęs nebūtų“, – įsitikinęs Stasys. Tikriausiai būtų galvą nusiukęs. Keturiolika vienmečių, toje pat apylinkėje gyvenusių, pokaryje žuvo. Jei ne kurtumas, ko gero, būtų tapęs muzikantu, gal net kompozitoriumi, yra prisipažinęs. Dar ir dabar jo galvoje neretai aidai kažkokios melodijos – didingos ir nežemiškos. Tik užrašyti jų nemoka.

Pradėjo S. Karanauskas nuo šventųjų portretų bažnyčioms, nuo stacijų. Vieną kitą darbelį ir iš medžio išdroždavo. Apie 1952-uosius Vilniuje per kūrybinį seminarą dėstė tik skulptūrą, tad ir pabandė drožinėti. Buvo proga pamatyti, kokius įrankius

naudoja, kaip drožia Anicetas Puškorius, Petras Kalenda. Iš P. Kalendos net kaltelį pradžiai gavo. Ėmė drožinėti tuo metu labai populiarias figūrėles. Temas stengdavosi pasirinkti nenuvalkiotas. „Puodų pardavėja“ atkeliavo iš vaikystės, iš Svėdasų turgaus, „Puodžius Ratkevičius“ – perkrikštytas žydas, žmonių apgintas ir išsaugotas vokiečiųmečiu. Panašaus pobūdžio figūrėlių sukūrė kelias dešimtis. Dauguma jų atsidūrė Utenos kraštotyros muziejuje. Ten dirbęs Balys Juodzevičius užsakė pirmąjį ąžuolinį paminklą. Nepagalvojęs pažadėjo. O kai suprato, ką padaręs, išsigando. Trejus metus net į muziejų vengė užėiti. Tikėjosi – gal pamirš ir nebereikės „neįmanomo darbo dirbti“. Nepamiršo. Neišsisuko. Pristatė į namus ir sako: „Dirbk. Yra ir ąžuolas“. „Per naktį galvojau, o kitą dieną jau žinojau, ką daryti“, – pasakojo S. Karanauskas.

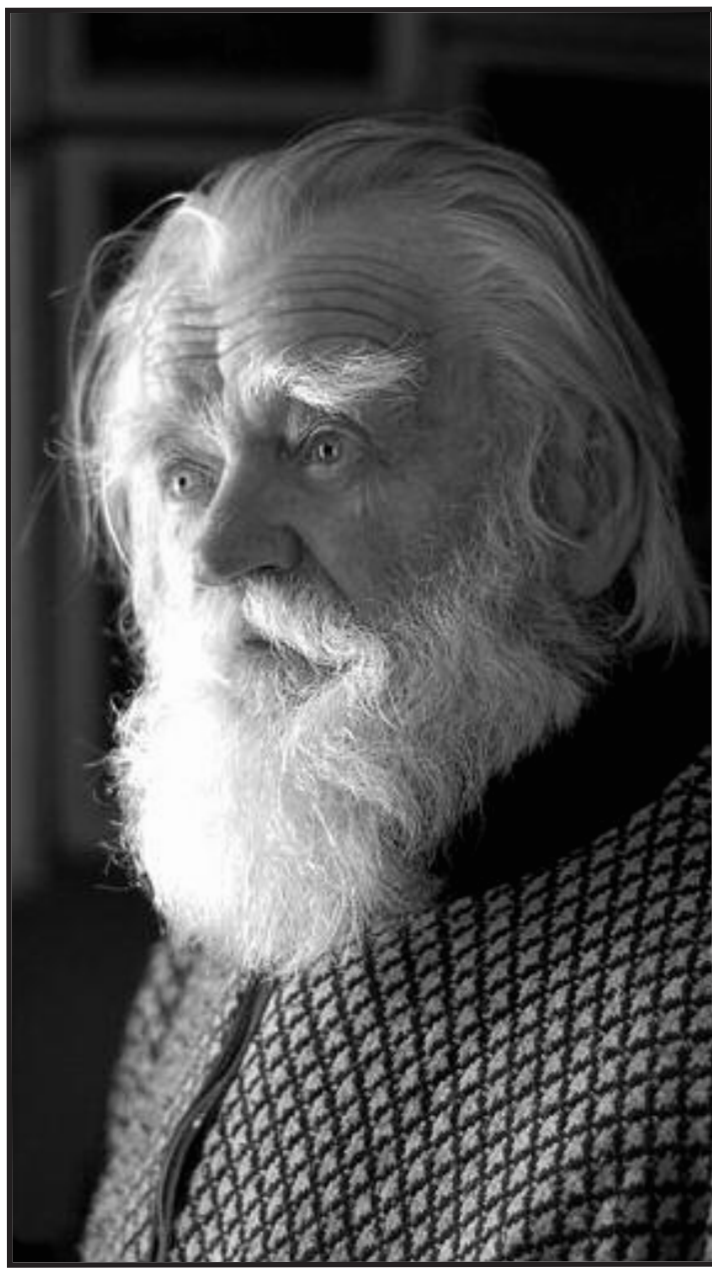
Stogastulpis S. Karanauskui artimiausias. Yra įsitikinęs, jog iš vieno medžio gabalo galima skulptūriškiau dirbti. Kryžiuose daugiau dėmesio reikia ornamentikai. Ornamentika jo neviliojo. O apskritai mano, kad visą jo gyvenimą lėmė laimingos progos. Rado ranka pieštą atviruką – ir pačiam užėjo noras piešti. Arba pasistengia greičiau už kitus pavaišyti ir, kol tėvas išplaka dalgį, spėja truputį papaišyti. „Per porą metų pagal savo paties sukurtą mokslo sistemą tiek prasilavinau, kad ir portretus, ir gamtos vaizdelius nutapydavau“, – prisimena.

Gyveno kaime. Savo rankomis statėsi namus, sodą sodino, skiepijo, domėjosi naujomis veislėmis, su sodininkais mėgėjais susirašinėjo. Ne su bet kuo – su pačiu Tadu Ivanausku, su mokslų daktarais Juozu Balčikoniu, Algirdu Grigoniū. Ant kiekvienos obels šakos – vis kitos veislės obuoliai. Obelys margavo nuo raudonų, žalių, geltonų, dryžuotų obuolių. Laiko labai trūko, tačiau tapydamas apvažiavo visus rajono piliakalnius. Aštuoni šeimos nariai vienu metu buvo, o dirbo tik jis vienas. „Devyni amatai, o dešimtas – duona“, – dabar konstatuoja. Turėjo net bičių pastogėje porą avių stiklinėm sienelėm ištaisęs. Vaistams ir... naujiems tyrinėjimams. Juk bitės – tai tokia mįslė! Beje, mažosios dukrelės miegodavo šalia tų avių ir visai nesiskųsdavo, kad bitės visur ropinėja...

I

Šiandien mes vėl susitikome su S. Karanausku ir labai rimtai šnekamės. Jo susidomėjimas bioenergetiniais tyrimais toks smarkus ir visa apimantis, kad ne taip paprasta šią temą atidėti vėlesnei valandai. Pasisakau, kad pirmiausia vis dėlto knieti kuo daugiau sužinoti, kaip jam pavyko įveikti visą girią ąžuolų. Taip, taip, per porą dešimtmečių meno kūrinių virto šimtas ąžuolų. Nei daug, nei mažai – šimtas. Kas negirdėjo apie paminklą Lietuvos partizanams Vyžuonose, koplytstulpius poetų Antano Vienažindžio, Antano Miškinio, Jono Šiožinio tėviškėse, antkapinį paminklą Antano Baranausko mylimajai ir įkvėpėjai Karolinai Praniauskaitei, paminklą 1863 metų sukilėliams, „Karalių“ Mikalojaus Konstantino Čiurlionio kelyje, stogastulpius pagal Baltųjų Lakajų ežero Molėtų rajone legendas? Ne mažiau smalsu, kaip keitėsi požiūris į kūrybą. Turbūt vienoks jis buvo kuriant pirmąsias skulptūrėles, kitoks – galynėjantis su pirmuoju ąžuolu ir trečioks – įveikus girią ąžuolų?

– Tapyboje buvau realistas. Tokie ir mano tapyti vaizdeliai, – sako S. Karanauskas. – Pirmosios medžio figūrėlės taip pat buvo griežtai realistinės. Tik parodoje pamatęs apibendrintu žaismingu stiliumi drožtas figūrėles ėmiau mąstyti, kad pasta-

Tautodailininkas Stasys Karanauskas

rosios daug įdomesnės. Kai drožiau pirmąjį ąžuolinį paminklą, Rūpintojėlis ir Sėjėjas labai priminė smulkiasias mano figūrėles. Vėliau ėmiau labiau paisyti kūno proporcijų. Suvokiau, kad kūryba turi skirtis nuo natūralistiško vaizdavimo.

– Kaip kūrėte koplytstulpius poetams, rašytojams? Kas atrodė svarbiausia?

– Vienažindžiui ąžuolą gavau iš Stelmuzės. Gal to senojo ąžuolo sūnų, kas žino? Nuvažiauvom į Dusetas. Guli jis kitų medžių krūvoje. Atėjo keturiolika vyrų su dalbomis. Pabandė pajudinti – nė iš vietos. Atvažiavo traktorius, užnėrė lyną ir užritino į mašiną. Vyras išlydėjo mane šypsodamiesi – ne tą ąžuolą pasiėmė! O man rūpestis: kaip iš mašinos išversim?.. Bet milžiną medį išvertėm labai lengvai. Vėliau artimieji sakė: net troba sudrebėjo, kai ąžuolas žemėn krito. O juk trys šimtai metrų iki namo!

Visai ne pasigirti norėdamas (regis, tokios nuodėmės S. Karanauskas neturi) pašnekovas pripažįsta dirbdavęs vienas ir ąžuolus ridendavęs taip pat vienas. „Reikia gudrumo, – sakė jis. – Vien jėgos neužtenka“. Kūrė A. Vienažindžiui paminklą ir ašarą nusibraukdamas niūniavo kadaise mamos dainuotas gaudžias ilgesingas kunigo dainas. Iš poeto dainų motyvų ir sukomponuota viskas. Ir gonkelės su poetu, ir darželis su mergaite, pinancia vainikėlį. Patsai poetas – ant armonikos parimęs ir gaudžiai susimąstęs. Stovi paminklas prie kelio į Gipėnų kaimą, dainiaus gimtinę.

J. Šiožinio eilės dainingos, paprastos, tad ir paminklą jam S. Karanauskas kūrė tarsi dainą, lengvai plaukiančią į viršų, kaip jis sako, tarsi patį gelė dainuotą saulę, gyvenimą ir patį poetą. S. Karanauskas prisipažįsta, kad jis poeziją labai stipriai išgyvenęs. Be to, ir pats rašęs eilėraščius.

Tęsinys kitame numeryje

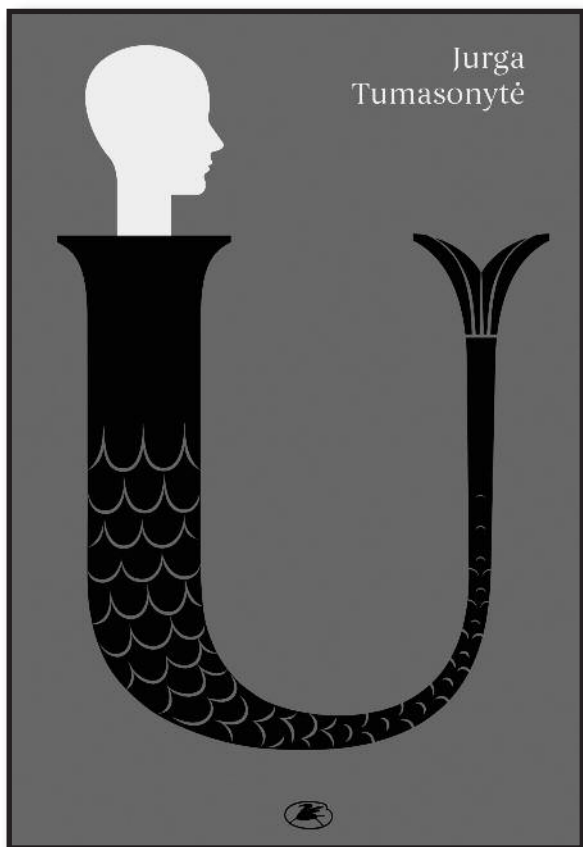

Stogastulpis su horeljefine A. Žilėno skulptūra. Autorius S. Karanauskas

2019 METŲ KNYGŲ RINKIMAI

JURGA TUMASONYTĖ UN DINĖS

Jurga Tumasonytė – lietuvių rašytoja, prozininkė. Gimė 1988 m. birželio 22 d. Kaune, ten baigė „Aušros“ gimnaziją. 2011 m. Vilniaus universitete įgijo lietuvių filologijos bakalauro laipsnį, o 2015 – literatūrologijos studijų programos filologijos magistro laipsnį. 2011 m. išleido novelių rinkinį „Dirbtinė muselė“. 2012 m. už šią knygą gavo Kazimiero Barėno literatūrinę premiją. Autorė aktyviai reiškiasi literatūriniame lauke – rašo knygų apžvalgas, rengia interviu su rašytojais ir menininkais. Šiuo metu dirba laisvai samdoma tekstų kūrėja.

Jurga Tumasonytė. *Undinės*. Apsakymai. – Vilnius, Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2019

Širyt vėjuota: medžiai, augantys palei krantą, barsto lapus ir siunčia juos į ežero vidurį. Šitas ežeras gilus, jo krantai dumblėti, pilni alkanų dėlių. Teritorija aptverta aukšta elektrine tvora, visur prikabinėta kamerų. Ekspedicijos jachta baltu padu supasi ant vandens, keturi mokslininkai laukia, kol užvirs kava. Ankstyvas rytas, pradeda kilti rūkas. Denyje blondinas riesta nosimi giliai įtraukia drėgno oro ir dairosi aplinkui – greitai nebesimatys krantų, atrodis, kad jie viduryje kažkieno sapno. Vyras vėl šmurkšteli į kajutę. Galima tik spėlioti, kaip jos elgsis per rūką. Dėl to ant mokslininkų kaklų kabo ausinės – šiomis jie pasinaudos iškart, vos tik kils mažiausias pavojus. Į dugną nuleistos kameros rodo statišką vaizdą: pirmoji miega sukišusi uodegą į minkštą ežero dugną. Antroji tįso ant pilvo, apsikabinusi kažkokią medinę nuolaužą. Kur yra kitos ir ką jos dabar veikia – kol kas neaišku, mat kameros užfiksavo tik šias dvi.

Aptvertas ežeras paskelbtas pavojinga vieta – netoliese jo niekas ir negyvena, išskyrus moterį su vyru. Už kilometro yra jų sukrypusi trobelė prie didelio nepraretinto miško, kuriame vyras ir moteris kartais uogauja. Praeitą savaitę atvažiavusiai televizijai sugyventiniai sakė vengiantys undinių ir nematantys reikalo prie jų artintis.

Apie tai, kad jų esama šiuose vandenyse, viešumoje sužinota neseniai – kol kas spėjama, kad undinės čia apsigyveno mažiausiai prieš penkiolika metų. „Atsikėlė!“ – sušunka blondinas, šniurkštelėdamas nosį. Mokslininkai prilimpa prie stačiakampio ekrano, spragteli užvirusio virdulio mygtukas. Antroji, ta, kuri miegojo apsikabinusi medgalį, dabar ant jo vaikšto rankomis žemyn galva. Galbūt taip nori pratampyti sustingusius raumenis, o gal atlieka tam tikrą mokslininkams dar nežinomą rytinį ritualą. Jos sidabrinė uodega atrodo tartum vėliava: retkarčiais suplaka tvirtu peleku. Staiga undinė pakelia galvą, krypteli dešinėn ir pasižiūri į kameros objektyvą. Ekrane mokslininkai stebi jos apvalias,

stalo teniso kamuoliukus primenančias akis su juodu taškeliu per vidurį. Undinė nemirkčioja ir atrodo kvailai nustebusi. Nosis maža ir siaura – tokios nenatūraliai mažos buvo madingos devintajame dešimtmetyje. Melsvos lūpos lengvai pražiotos. Visame šiame derinyje yra kažkas kraupaus, nekeliančio pasitikėjimo. Ji žvilgteli į kamerą tik akimirką, tada pasileidžia nuo medgalio ir pradeda plaukti šiaurės kryptimi, mokslininkai nukreipia prietaisą jai pavymui.

Šiaurinėje ežero pusėje yra daugiausia dešimties metrų skersmens sala, kurioje želia žolė, o iš kraštų auga meldai. Tokiose dažniausiai knibžda žalciai, kuriuos medžioja vandens paukščiai. Visur rūkas, todėl lauke neįmanoma undinės įžiūrėti nei plika akimi, nei su žiūronais. Ta antroji, kurią sekė kamera, išniro iš vandens ir veikiausiai dabar sėdi ant kranto. Pirmoji vis dar miega išsiraususi uodega į dumblą. Mokslininkai dar kartą paspaudžia virdulio mygtuką. „Laukia sunki diena“, – burbteli blondinas ir vėl eina prie ekrano. Vandens paviršiuje plūduriuoja pūvantys medžių lapai, o maždaug trisdešimties metrų gylyje pirmoji taip pat pabunda, tik nepasižiūri į kamerą, nevaikšto rankomis, o vien ištraukia apsinešusią dumbliu uodegą iš dugno – ir pasileidžia šiaurės kryptimi, kaip ir antroji. Undinės aiškiai supranta, kad per rūką žmonės jachtoje jų nemato, todėl nevaržomos gali tūnoti saloje. Dvi mokslininkų kameros neria į gelmę ieškoti kitų. Blondinas išsitraukia iš krepšio rašiklį, storą sąsiuvinį ir ima kažką skreben-ti: jis mėgsta savo raštą, taip dailiai vinguriuojantį per sausą popierių, nors prisidaro sau papildomo darbo – vėliau viską tenka perrašyti klaviatūra.

Jau pusė septynių, tačiau rūkas nesisklaido – dabar toks tirštas, kad primena sluoksnius debes. Atrodo, kad pats esi debesyje, o judantis vanduo – tai oro bangos. Kameros vis dar iriasi per ežero vandenį nieko neradamos. Mokslininkai balsuoja – du sako, kad reikia plaukti iki tos salos, kurioje slepiasi undinės, kiti siūlo palaukti, kol išsigidrins, ir tik tada ištyrinėti tą žemės lopinėlį. Tegul kol kas jos jaučiasi padėties šeiminkėmis. Nutariama palaukti. Vienas jų pripila virdulį vandens ir užkaičia antrą kavos porciją. Užduotis aiški – undines reikia paženklinti ir paimti mėginius tolesniems tyrimams. Šiame ežere, kaip užfiksavo prietaisais, matuojantis didesnius nei pušantro metro objektus vandenyje, jų yra keturiolika.

Suskamba blondino mobilusis, jis brūkšteli smiliumi per telefono ekraną ir pasitraukia į kitą jachtos pusę. Skambina žmona, kuriai liepė netrukdyti, nes bus užsiėmęs. „Nesušalk, – sako balsas iš telefono. – Tikiuosi, turi šalia savęs ginklą?“ – blondinas įkvepia pilnus plaučius šviežio oro ir piktai iškošia, kad myli ją ir bus atsargus. „Man neramu dėl tavęs. Juk nesunku parašyti žinutę, kad viskas gerai.“ – „Ei, atei, radom trečiąją!“ – šuktelė jam.

Ekrane matyti trečioji undinė, tiksliau, jos nugara. Ji plūduriuoja vandenyje, į šalis ištiesusi rankas, beveik nejudindama uodegos. Maždaug keturi metrai nuo jų jachtos. Antroji kamera taip pat užfiksuoja undinę, kylančią į paviršių netoli pir-

mosios. Mokslininkai daro taip, kaip sutarė, – užsideda garso nepraleidžiančias ausines, kabojusias ant kaklo – nuo šiol bendraus tik ženklais. Blondinas patikrina telefoną ir kyšteli į

kelnių kišenę. Jeigu undinė atsigula ant nugaros – nėra abejonių, kad ji imsis vadinamųjų „sirenų dainų“. Juodojoje rinkoje galima įsigyti tokių įrašų, policija kol kas bejėgė sustabdyti prekybą garsais, pridarantiais negrįžtamų pokyčių žmogaus smegenyse, o kartais pasibaigiančių staigia mirtimi. Kalbama, kad jausmas toks, lyg išimylėjus. Kiti tai apibūdina kaip ilgai trunkantį orgazmą. Turintys kraujotakos sutrikimų ar silpnesnę nervų sistemą taip ir miršta paralyžiuoti nuo išsitiesusio malonumo, kiti – pasielgia neprognozuojamai, pavyzdžiui, apimti euforijos tranko kaktą į sieną, išdaužia kumščiais stiklus, šoka pro langus, susikramto liežuvį, raunasi plaukus ar draskosi rankas. Praėjus poveikiui, gali taip niekada ir nebegrįžti į pilną protą.

Jachtoje mokslininkai juda spengiančioje tyloje. Kameros užfiksuoja dar keturias undines, kurios plūduriuoja vandenyje ir, suprantama, skleidžia tuos garsus. Lagaminėlyje keturios migdomųjų kapsulės, blondino kolega išima vieną ir užtaiso šautuvą, tada nusitaiko į arčiausiai esantį kameros fiksuojamą kūną. Šautuvo buožė išsiremia į mokslininko pilvą. Kapsulė pataiko, nes undinė skubiai apsiverčia ant pilvo ir neria į dugną. Ekrane matyti, kaip netrukus ji išsitiesia visu ūgiu ir lėtai pradeda kilti į paviršių. Jie paruošia tinklą.

Štai, dvimetinė undinė guli denyje, nuo jos sklinda aštrus dumblių, maišytų su dvėsena, kvapas.

Odisėjas ir sirenos

Keturi mokslininkai dirba visiškoje tyloje – vienas jų traukia kraują iš undinės kaklo, kitas paima odos ir žvynų mėginius, dar kitas prižiūri kameras, kurias ežero undinės pradeda plakti uodegomis. Kameras tenka laikinai ištraukti. Jachta pradeda nežymiai svyruoti – tačiau yra pernelyg sunki, kad jos gebėtų ją apversti. Vienintelis blondinas stebi situaciją iš šono, apsimesdamas skrebenantis svarbius duomenis į savo sąsiuvinį. Jis jau nufotografavo pagautąją visais įmanomais rakursais. Undinės toliau siautėja – galima justti, kaip jos uodegomis daužo laivo šonus. Visur tebetvyro rūkas. Pagautoji miega, ir, sprendžiant iš stoto, ji vyresnė už šįryt matytas. Beplaukė galva tvirtais žandikauliais nusvirusi prie peties. Akys, išsprogę kamuolėliai, apsinešę skaidrių gleivių dangalu. Plokščios krūtys, nusvirusios į pažastis, užsibaigia suskeldėjusiais melsvais speniais. Gilioje bamboje veisiasi daugybė parazitų rūšių – mokslininkas jau paėmė pavyzdį ir galbūt pasiseks atrasti dar kokį neištirtą egzempliorių. Po bamba yra žvynuotoji jos dalis, ties uodegos viduriu kabo sėklos kapšelis, reiškia – patinėlis. Kai tyrimai pagaliau baigiami, jie ruošiasi paleisti undinę į vandenį. Vienas mokslininkas rodo ranka ženklus kitiems – suprask, nebekvėpuoja. Pripuolęs blondinas ieško pagautosios kakle pulso.

Šviesusis Gražinos pasaulis

Šviesa, 2010. Drobė, aliejus. 70x100

Neringa, 2018. Drobė, aliejus. 70x90

Aldona Žemaitytė

Menininkas savo raiškai renkasi tai, ką pasako širdis. Būtent širdis, o ne protas... Didžiausia sėkmė menininką aplanko tada, kai protas susivienija su širdimi – darniam vyksmui, kurį būna apmąstęs menininkas. Tai būdinga visoms meno rūšims.

Vilniuje, Pylimo gatvės galerijoje, neseniai veikė tapytojos Gražinos Vitartaitės paveikslų paroda. Ši menininkė yra Dievo ir gamtos apdovanota ypač jautriai priimti tai, kas vyksta aplink ją: žmonių tarpusavio santykiuose, politinės visuomenės sanklodose, gamtos amžinojo rato – pavasaris, vasara, rudenio, žiema – sukimesi... Jos kūrinių siužetuose beveik nedalyvauja žmogus arba tą dalyvavimą galima tik nujausti. Gamta yra graži pati sau: ji mainosi pagal metų laikus – bent kol kas jie išlaiko to gyvybinio rato proporcijas.

Šviesusis Gražinos Vitartaitės paveikslų pasaulis yra nutviekstas dangiškosios paradigmos, todėl jis gali būti tobulas, atlikdamas savo vaidmenį Aukščiausiojo numatytoje pjesėje – ar tai būtų drama, ar polėkio kupinas skečas. Prieš žiūrėtojo akis G. Vitartaitės tapyboje plaukia ramybės, jaukumo, žavesio kupinas gamtinis gyvenimas.

O tokio žvilgsnio kaip tik ir stinga dabartiniam visuomeniškumo ir buitiškumo ūkuose skendinčiam, pasauliu žmonėms reikia šviesos, sklandančios ne tik iš gamtos, bet ir iš meno, iš literatūros. Deja, ne visada ir ne visoks menas tenkina tą žmogaus trokštamą poreikį. Menas yra priklausomas nuo žmogaus, kuris jį pagimdo. Šviesų meną sukuria tik šviesi kūrėjo dvasia.

□ Gubojos kopose, 2014. Drobė, aliejus. 80x80

Donaldas Kajokas

* * *

*Artėjame, ir vandeniui skaidriu
be garso slysta lengvos mūsų valtys,
ir tik žuvėdros vėjuose suveltos
mus pasitinka mėlynu būriu;
ir jų klyksmas skamba ausyse,
ir jau jaučiu vėjuotą tavo ranką,
tačiau dvi tuščios valtys prasilenkia,
nes mes tik atsispindime jose.*

*kai ramu kai nesinori nieko
kai jau viską regis ir turi
leidžias lengvas ilgesys gal sniegas
sidabriniam gruodžio pajūry
tau į delnus –
štai ir jį turi
o ramu lyg neturėtum nieko*

Balzeko lietuvių kultūros muziejus rengia ekskursijas į Lietuvą 2020 m.

birželio 27 d. – liepos 7 d. ir
rugsėjo 4–14 d.

PAMATYSIME: Vilnių, Kauną, Trakus, Kernavę, Nidą, Juodkrantę, Kėdainius
ir kitas vietas. Norintys galės aplankyti tėviškę.

6500 S. Pulaski Rd., Chicago, IL 60629 • tel. 773-582-6500 • www.balzekasmuseum.org

Panevėžyje - išeivijos dailininko ekspresionisto **Prano Lapės** darbų paroda

P. Lapės darbai Panevėžio bibliotekoje.

Algis Vaškevičius

Igyvendinant projektą „Maža žemėlapyje, didi pasaulyje“, skirtą besibaigiantiems Pasaulio lietuvių metams Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešojoje bibliotekoje veikė lietuvių tapytojo, grafiko Prano Lapės (1921–2010) darbų paroda iš Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus fondų.

Parodai jau vykstant bibliotekos ekspozicijų erdvėse ji netikėtai pasipildė įdomiu eksponatu – P. Lapės sukurtu atvirlaiškiu. Vienoje jo pusėje galima išvysti piešinį su balandžiu, nešančiu Lietuvos trispalvę. Kitoje pusėje – dailininko laiškas grafikui doc. Vytautui Bačėnui. Šis retas eksponatas į biblioteką atkeliavo iš privačios Alberto Astausko kolekcijos.

„Laiškas parašytas 1988 metais, pačiame Sąjūdžio apogėjuje. Sužinojęs, kad bibliotekoje vyksta Prano Lapės tapybos paroda, nusprendžiau, kad reikia joje parodyti ir jo sukurtą gražų pikasišką piešinį, ir laišką. Norėčiau, kad tauta matytų jį kaip patriotą, linkėjusį Lietuvai Nepriklausomybės“, – sakė eksponatą paskolinęs A. Astrauskas. Pasibaigus parodai atvirlaiškis grąžintas kolekcininkui, o jo kopija liko bibliotekos fonduose.

Klaipėdoje gimęs būsimo menininkas 1941–1943 metais studijavo Kauno taikomosios dailės institute. 1944 m. jis pasitraukė į Vakarų Europą, nuo 1945-ųjų gyveno Švedijoje, studijavo Anderso Beckmano meno mokykloje Stokholme, 1946–1949 m. joje dėstė piešimą, iliustravo žurnalą „Pragiedruliai“.

1949 m. P. Lapė emigravo į Jungtines Amerikos Valstijas, gyveno New Yorke, nuo 1957-ųjų – Rowaytono mieste Connecticuto valstijoje, nuo 1978 m. – Chamberlaine, Maino valstijoje. 1950–1956 m. jis dirbo New Yorko leidyklose „Donbleday“, „Scribners“, „Random House“, 1957–1978 m. – privačiose mokyklose, kuriose sukūrė įvairių dailės mokymo programų. Po 14 metų P. Lapės sudarytą meno programą Naujosios Anglijos nepriklausomų mokyklų ir kolegijų vertinimo komisija pripažino labai sėkminga ir viena stipriausių. 1998 metais P. Lapė visam laikui grįžo gyventi į Lietuvą.

P. Lapė nuo 1955 m. dalyvavo parodose, jo individualios parodos buvo surengtos Long Islande, Čikagoje, Brooklyne, Bostone, kituose JAV miestuose, o 2006-aisiais metais – Vilniuje. Paskutinius trejus savo gyvenimo metus dailininkas negalėjo tapyti, nes nematė dienos šviesos. Jis mirė 2010 metais, palaidotas šeimos kapuose Veiviržėnuose, Klaipėdos rajone. P. Lapės nuopelnai buvo pripažinti ir įvertinti – 2008 metais jis apdovanotas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino Karininko kryžiumi už uolų darbą visuomeninėje veikloje.

Dailininkas yra pasakojęs, kad atvykęs į New

A. Vaškevičiaus nuotraukos

Yorką įsikūrė Manhatane ir pateko į menišką kosmopolitų bohema, kuri kalbėjo angliškai, prancūziškai, rusiškai ir lietuviškai, o visus vienijo nemeilė komunistizmui. Prestižinėse leidyklose jis gerai uždirbdavo, gyveno savęs nevarždamas, bet po metų toks gyvenimas įgriso ir jis persikėlė į Long Islandą.

Ilgainiui P. Lapę patraukė vandenyno pakrantė, jis persikėlė gyventi į Meino valstiją, kur buvo laukinė gamta, pilni grybų, uogų ir žvėrių miškai, žuvingi ežerai ir upės. Jo negausūs kaimynai stebėdavosi, kad šis visai nesilanko parduotuvėje, bet dailininkas turėjo atsakymą – viską, ko reikia, teikė pati gamta.

Metams bėgant šalia P. Lapės namų pasistatė kitas garsus Lietuvos menininkas, pasaulinio garso vitražų meistras Albinas Bielskis-Elskus su žmona Ene. Monografiją apie šį dailininką išleidusi meno mecenatė Beatrice Kleizaitė-Vasaris rašo, kad jis ten „gėrėsi nuolat permainingu vandenynu, debesimis, saulėtekiais ir saulėlydžiais, gražiomis žvaigždėtomis naktimis“ – neretai ir kartu su kaimynu P. Lape.

Apsisprendęs grįžti į Lietuvą ir klausiamas, ar negaila buvo palikti tą rojaus kampą žemėje, P. Lapė lakoniškai atsakė – ne, nes ten gyventi gali tik būdamas fiziškai pajėgus, medžioti, žvejoti, grybauti, uogauti reikia sveikatos. Be to, į tą ramų atokų kampelį jau smelkėsi civilizacija...

Meno kritikai pastebi, kad jo tapybai įtakos turėjo Paulo Cezanne'o kūryba, vėliau – abstraktusis ekspresionizmas. Jis iliustravo daugiau kaip 300 JAV ir lietuvių autorių knygų, tarp jų Antano Barausko „Anykščių šilėlių“, Maironio „Balades“, Antano Mackaus „Augintinių žemė“ ir daugelį kitų. Jis taip pat apipavidalino Pasaulio sporto parodą 1948 metais, Pasaulio medicinos seserų kongreso salę 1949-aisiais Stokholme.

Parodos Panevėžyje anotacijoje rašoma: „Pranas Lapė savo kūrybos stiliaus pasirinkimą pagrindžia šiais žodžiais: 'Tapydamas jaučiausi kaip Kolumbas, kuris plaukė į Indiją, o atrado Ameriką'. Dailininkas niekada neeskiavo ir kūrė figūrinę tapybą. Vėliau P. Lapei pavyko prisijaukinti kitą meno kryptį, kuri ilgainiui tapo jo vizitine kortele“.

Pasak dailėtyrininkės Nijolės Tumėnienės, „dailininko pasaulėjauta primena egzodo literatūros nuotaikas – paliktos tėvišės ir kaimo ilgesį, kartais peraugantį į paliktos žemės skausmą. P. Lapės tapyba labiausiai iš visų išeivijos dailininkų priartėjo prie vadinamųjų žemininkų kūrybos, originaliai pateikė lietuviškų tradicijų ir modernių formų sintezę.

Abstrakti minimalistinė tapyba stebina monumentalium užmoju, teptuko potėpių veržlumu, derančiu ir su lietuvių daili būdingomis lyriškos nuotaikos intonacijomis. Jo deliuose paveiksluose sukaupia dvasinę išeivijos tvirtybę, abstrakčios tapybos priemonėmis įprasmina gyvenimo didybę”.

Jau grįžęs gyventi į Lietuvą ir žurnalistų klausiamas, kaip gimsta jo paveikslai, dailininkas atsakė: „Tapydamas esi mažiausiai priklausomas nuo technologijų, medžiagos pasipriešinimo. Prieš tave – tik drobė ant molbertų, teptukas rankoje ir laukiančio nuotykių jaudulys. Gali būti, kad pakėlęs būres į Indiją pasieksi Ameriką. O kartais laivai sudūžta nepasiekę krantų...”.

Projektas „Maža žemėlapyje, didi pasaulyje“ beveik šimtmetėje Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešojoje bibliotekoje skirtas šiemet minimiems Pasaulio lietuvių metams. Taip sudaryta galimybė susipažinti su žymiausiomis Lietuvos, Panevėžio krašto diasporos asmenybėmis ir jų kultūrinio palikimo, kurti ryšius su išvykusiais ir dabar aktyviai įvairiose gyvenimo srityse besidarbuojančiais kraštiečiais.

Igyvendinant šį projektą metų pradžioje surengta dešimtoji išeivijos rašytojo Kazimiero Barėno literatūrinės premijos jaunajam (iki 35 metų) Lietuvos rašytojui teikimo šventė, kurios metu premija įteikta šiuo metu Hawaio gyvenančiai rašytojai Vairai Rykštaitei už romaną „Trisdešimt“. Bibliotekos kraštotyros specialistai parengė įdomias dokumentų parodas, buvo pristatytos penkios solidžios profesionaliojo meno parodos, organizuoti penki literatūros ir knygų pristatymai, vyko susitikimai su išeivijos visuomenės veikėjais.

Projektas leido atkreipti visuomenės dėmesį į lietuvių sukurtą intelektualinį turtą visame pasaulyje, akcentavo tautinės tapatybę ir tautinį identitetą, sustiprino Lietuvoje ir užsienyje gyvenančių lietuvių vienybės jausmą. □

Žaisminga intelektualinė šventė vaikams ... ir ne tik

Tarptautinis animacinių filmų festivalis „Tindirindis“

Paroda pagal Kristinos Buožytės ir Vitalijaus Žuko animacinį virtualios realybės projektą pristatant M. K. Čiurlionio kūrybą

Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė

„*Tindirindis* pirmiausia yra šventė vaikams arba suvaikėjusiems suaugusiems“, – atidarymo metu kalbėjo jo sumanytojas ir vadovas Valentas Aškinnis. Šis tarptautinis festivalis dar tik šešiolikos metų – įsteigtas 2003 m.

Jaunieji miuziklo artistai. Vakaro įžangą patvirtino – dainelės iš garsių animacinių filmų ir miuziklų atliko Vilniaus miuziklo mokyklos solistai: Nikas, Goda, Austėja, Ema, Rusnė, Elzė, Sofija, vadovaujamos pedagogės Ingridos Žiliūtės-Antonovienės ir akomponuojant koncertmeisteri Aušrinei Garsonaitei.

Linkėjimai iš *Animax*, Vėliau vaikų šokiai persikėlė į ekraną ekrane – tai buvo šilčiausi linkėjimai iš *Animax*, 20-ąjį gimtadienį švenčiančio Tel Avivo (Izraelis) animacinių filmų festivalio. Jo vadovas David (Dudu) Shalita kaip žiuri komisijos narys su žmona atvyko į *Tindirindį*. Jis animaciją kuria nuo 1976 m., studijavo dizainą ir muziką Izraelyje, New Yorke (SVA) ir – Montrealyje (Sir George University), stažavosi NFB Kanadoje. Šiuo metu režisuoja koncertus, kuriuose atlikėjai ir muzikinės grupės pasirodo kartu Didžiajame animacijos ekrane. Dudu yra ne tik animacijos režisierius ir redaktorius, bet ir animacijos metodų, istorijos ir meno kurso lektorius. Tėnykštis *Animax* garsėja kaip aukšto lygio animacinių komiksų ir karikatūrų festivalis (kitą dieną geriausi, dar niekada Lietuvoje nerodyti Izraelio konkursiniai animaciniai filmukai buvo pristatyti Vilniaus žydų viešojoje bibliotekoje).

Rinktiniai animaciniai filmai iš skirtingų konkursinių programų. Filosofiniai, trumpametražiniai, malonūs akiai ir žadinantys vaizduotę. Jie buvo rodomi per *Tindirindį 19* atidarymą. Pvz., Natalijos Mirzoyan filmas «Penkios minutės iki jūros»: tai penkios minutės akvarelinės magijos papildyme apie gyvenimą ir mirtį, išaustos iš ilgų akimirų. Siužetas paprastas: mama leidžia mergaitei, pamėlusiai nuo maudynių, dar kartą bėgti maudytis tik po penkių minučių, o jai tos pen-

kios minutės – ištisa amžinybė. Ji nekantriai laukia žvilgčiodama į laikrodį ir apžvelgdama aplinką. Matome vaiko akimis nepagražintus, neidealių formų, paplūdimio poilsiautojus kartu su scenelėmis, kuriose dalyvauja paukščiai ir šunys, jūros bangos ir smėlis.

Daugybė festivalio programų ir edukacija. Tai pasakų pasaulis, muzikiniai vaizdo klipai ir animacinė dokumentika, taikomoji animacija bei dirbtuvės, parodos. Šiemet buvo nemažai filmukų, skirtų tolerancijos ir ekologijos tematikai, pvz., programoje *Tolerancija taip – smurtas – ne; Žmogus ir ekologija*. Atskiros programos *Patiems mažiau-*

Per atidarymą dainelės iš pasaulinio garso animacinių filmukų ir miuziklų (būta ir su šokiais) atliko Vilniaus miuziklo mokyklos solistai. L. Vasiliauskaitės-Rožukienės nuotr.

siems žiūrovams arba *Vien tik suaugusiems*.

Filmas ir paroda *Angelų takais*. Tai animatorės Kristinos Buožytės ir prodiuserio Vitalijaus Žuko eksperimentas – virtualiai platformai pritaikytas M. K. Čiurlionis: pagal jo pasiskolintus iš Čiurlionio namų kūrinius „Aukuras“, „Saulės pasveikinimas“, „Žinia“, „Ramybė“, „Miesto preliudas“. Virtualios realybės filme „Angelų takais“ panaudota apie penkiasdešimt M. K. Čiurlionio paveikslų, skamba kūrėjo simfoninė poema „Jūra“, fuga „Pasaulio sutvėrimas“, taip pat – Mindaugo Urbaičio „Ramybė“. Filmą jau įvertintas keliais tarptautiniais apdo-

vanojimais; tarp jų – „Lumen Prize“, „GoEast IFF–Honorable mention“.

Kalėdinis *Tindirindis* – istorijos ir nuotyčiai, galimi tik laukiant Kalėdų stebuklo. Filmukų veikėjai yra vaikai ar įvairūs gyvūnėliai (begemotukai, drambliukas, pingvinai, kiškis, vilkas, kt.) Pvz., „Teatro morka“ – apie kiškį, kuris bando nugvelbti sniego senio nosį ir jo nuotyčiai teatro scenoje. „Senelės pasaka“ – pagal lietuvių liaudies pasakas ir Salomėjos Nėries poemą. Filmą „Viešbutis *Bone Voyage*. Santa“ įrodo, kad Kalėdų senelis nemirtingas – Giltinei nepavyksta jo pasiglemžti, o viešbučio gyventojai pajunta tikrą Kalėdų dvasią. □

Savito žanro režisuotų fotografijų kūrėjas

Algio Griškevičiaus paroda „Jų apeigos“

A. Griškevičius su buvusia kultūros ministre Liana Ruokyte-Jonsson

Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė

Kartu su paroda buvo pristatytas A. Griškevičiaus nuotraukų albumas „Scenos“ ir filmuota medžiaga. Galėjai stebėti visų šių nuotraukų kūrimo procesą: su keltuvais, kranais, virvėmis, atramomis ir po vandeniu slepiamais plaukais, pasi-

A. Griškevičiaus *Lauknešėlis* (2018).

kviatus šiam žaidimui gerus drąsius draugus: plikius įmitusius vyrus ir lieknas bei gražiai apkūnias moteris. Dažniausiai jie buvo fotografuojami nuogi, kartais su kibirais ar kitokiais galvos dangalais, surišti vieni su kitais ar kaip kitaip pakabinti danguje, pusiau įkasti į žemę, panardinti vandenyje ar plaukiantys vandenyse. Taigi menininkas kurdamas nesinaudojo kompiuterio privalu-

mais, jis rentė tikrus statinius, konstrukcijas.

Menininko conceptualumas. A. Griškevičius – profesionalus pripažintas tapytojas, fotomenininkas ir objektų, plakatų kūrėjas, skulptorius, knygų iliustruotojas, scenografas. Jo fotografijų simboliai yra tarsi nuorodos į kitą, privatų jo pasaulį.

Nukelta 7 psl.

Poezijos ir prozos sąskambis Adomo Mickevičiaus bibliotekoje

Iš k.: poetė ir prozininkė Pranciška Regina Liubertaitė, rašytojas Arvydas Genys, skaitytė Irena Plaušinaitytė, A. Mickevičiaus bibliotekos renginių organizatorė Rūta Skorupskaitė

Lidija Veličkaitė

Kalba yra kiekvieno žmogaus šaknis ir gyvybės syvai, maitinantys ir gaivinantys sielas, kai jos išsausta nuo svetimo vėjo pustomo smėlio, kai akis kaip plėnys užpila svetimos žemės vaizdai. Svarbu puoselėti ir saugoti gimtąją kalbą... Juolab kad ji – pati seniausia pasaulio kalba, ant kurios pagrindo susikūrė visų čia esančiųjų kalbos... Seniausia pasaulio kalba mus visus jungia kaip žmones, grįžtančius į savo šaknis. Tad saugokime jas kaip pagrindą, ant kurio stovime ir nužengiame į pasaulį... (ištrauka iš apysakos „Šauksmas“).

I Vilniaus apskrities Adomo Mickevičiaus viešosios bibliotekos mažąją salę „Po skliautu“ lapkričio pabaigoje rinkosi poetės ir prozininkės Pranciškos Reginos Liubertaitės gerbėjai į jos prozos rinktinės „(Ne) pradingęs namų jaukumas“ pristatymą.

Bibliotekos renginių organizatorė Rūta Skorupskaitė pasidžiaugė susirinkusiais į šią nedidelę erdvę, pristatė rašytoją P. R. Liubertaitę, kaip nenuilstančią parašyti ir išleisti vis naują knygą, palinkėjo visiems maloniai praleisti kūrybinį vakarą.

Iš kur ta muzika many?/ Lelijos žiedas vandeny.../ Iš kur tas siausmas ir audra? Aistrų prigesusių žara.../ Iš kur tas aidas po lietaus?/ Iš tolių tolimų dangaus.../ Iš kur nuslydęs spindulys?/ Lelijos žiedu gal sušvis?/ – eilėraščių „(Ne) klausimai“ iš 2018 m. P. R. Liubertaitės išleistos poezijos knygelės „Šešėlių blankumoj“ skaitytė Irena Plaušinaitytė, lyg muzikiniu fonu, praskaidrino vakaro renginį. Dar keletą eilėraščių skaitytė skyrė susirinkusiems iš poetės poezijos rinktinės „Žiežirba į žemę“, išleistos 2016 metais. Pati rašytoja paskaitė iš prozos rinktinės dalį įžanginio teksto, kaip ji pati įvardijo, – atsklandos: *Čia mano jaunystės vieškelis... Pažįstu kiekvieną jo vingį, akmenį, duobelę, pakelės medį... Galėčiau*

pareiti užsimerkusi... į savo vaikystės ir jaunystės namus... Dabar jau tuščius, vėjo gairinamus ir šaltus, kur prie stalo stovi lazda, o ant suolo ilsisi mamos palaidinė... Atrodo, ji ką tik sėdėjo ir kažkur išėjo... visam laikui – į pabaigos pradžią, į Amžinąją Šviesą... į mūsų dar nepatirtą virsmą, keičiantį laiką ir vertybes... Išėjo abu, vienas paskui kitą – tarsi vienas kitą išsivedė... O viso vakaro metu ekrane besisukantys gimtinės vaizdai buvo knygos autorės nuolat komentuojami.

Suteikus žodį prozos rinktinės „(Ne) pradingęs namų jaukumas“ sudarytoji rašytoji Arvydai Geniui, jis priminė, kad jam, skirtingai negu P. R. Liubertaitė, neteko augti kaime, jo gimtasis miestelis Panemunis yra netoli Latvijos sienos, ir jis save vadina miestelio vaiku. Su P. R. Liubertaitė jo kūrybinė draugystė prasidėjo prieš penkerius metus, 2014 m., pristatant jos poezijos knygą „Siuvinėjimas kryžiuoku“. Pagyręs, kad poetės paskutinės dvi poezijos knygelės vis stipresnės, jis tada tarė keletą žodžių, o paskui jam gimė sumanymas sudaryti jos daugiau kaip keturiasdešimt metų rašytų eilėraščių rinktinę „Žiežirba į žemę“. Rašytojas parašė jai pratarinę.

Sudarant prozos rinktinę „(Ne) pradingęs namų jaukumas“, rašytojui buvo pateiktos dvi apysakos, 27 apsakymai, iš kurių 12 naujų, parašytų miesto tematika, tad jo žodžiais tariant, teko tarsi būnant šeiminkės bute perstumdyti baldus.

Prozės rinktinei kūriniai atrinkti iš penkių P. R. Liubertaitės išleistų knygelėlių. Rinktinė susideda iš keturių dalių ir prasideda miniatiūrų apysaka vaikystės tema „Nuotraukos atminčiai“, kuria rašytoja siekė atskleisti pokario Lietuvos kaimą per vienos šeimos, kuri nestojo į kolūkį, gyvenimą, parodyti, koks buvo sovietmetis. Toliau sudėti pasakojimai kaimo tematika. Tai kaimas, kuriame autorė gimė, augo, kurį geriausiai pažino, bet baigus vidurinę mokyklą, teko išeiti į savarankišką gyvenimą, tačiau nuolatinis gyvasis ryšys su kaimu išliko ir dabar dar nuolat į jį sugrįžtama. Autorė su didele meile prisimena tėvų namus, jų jaukumą, jų aplinką, jos

tvarkymą, papročius, ritualus, iš kurių išidėmetinas duonos kepimas, jos skonis, sviesto mušimas, medaus kopinėjimas ir visi kiti darbai, santykiai su artimaisiais. Dažnai minimi žodžiai – kelias, namai, tėvai, vaikai, kapinės, kuriose laikui bėgant vis daugėja kapų, visa tai skaitytojo negali nejaudinti. Ypač pabrėžtinasis tėvo vaidmuo šeimoje, nors ir mama, sesuo, broliai – visi svarbūs, netgi taip pat svarbūs gyvuliai – katė, šuo, karvė. Knygos sudarytojas A. Genys šią kultūrinę ir istorinę dalį pavadintų mažyte Lietuvos kaimo, gal ir miestelio papročių ir tradicijų enciklopedija.

Antra rinktinės dalis „Rekrūtas“ pasakoja apie močiutės brolių, vadintą seneliu. Jis dvidešimt metų tarnavo carinėje rusų kariuomenėje, dalyvavo Pirmajame pasauliniame kare, ir visa tai jam reikėjo iškentėti, ištverti, todėl liko vienišius, nesukūręs šeimos. Jisai sersers anūkiui pasakodavo: *Atsimink vaikeli, kad ne į savo kariuomenę eini, todėl ir rekrūtas. Mūsų valstybės nėra nėra! Iš žemėlapiu jau ištrynė. Mes jau sovietais paversti... O sovietų valdžia gudri... Visam pasauliui sujaukė protą... Taip sujaukė, kad visi kaip musmirių apsiriję... Ką čia kalbėti, jau lietuviai greitai užmirš savo priedermę.* Ir tų pasakojimų vaikams buvo ne vienas. Šioje dalyje yra jos stipriausi apsakymai: „Netoks“, „Vaikeli, tu mano...“, „Vargeta“.

Būtina pacituoti trečiosios rinktinės dalies apsakymo „Praregėjimas“ ištrauką, kuri tarsi rodo perėjimą į miestiskąjį gyvenimo etapą, ir atrodo kaip ryški priešprieša sovietmečiui: *Ir netikėt, žmogau, Dievo galybe. Po ilgos sovietinės bedievystės ir ateizmo skleidžiamos bedvasybės lavinos tarsi atsivėrė akys, kad kažkas galingesnio ir kilnesnio, tvarkančio kiekvieno iš mūsų gyvenimą, stebintis kiekvieną žingsnį ir atvedantį ten, kur tau reikia būti lemtiną akimirką, yra Visatoje. Galbūt ir man tą rytą buvo suteikta galimybė iš naujo įsitikinti, kad pasaulį valdo dieviška mintis, ir nuo manęs visiškai niekas nepriklauso. Rodėsi, kad stoviu ant duobės krašto didžiulio kapo, kuris prasivers ir į jį sugrius bebaigiantis pūti pasaulis su visa bjaurastimi: melu, vagystėmis, žudymais ir visomis tomis blogybėmis, kurios labiausiai iškreipia žmogaus gyvenimą, padaro jį ne normalų ar net visai sugriaua. Mintys sukosi apie tą atgrasų purvą, kuris kasdien liejosi iš ekrano, spaudos puslapių, interneto svetainių. Viskas manyje tarsi apsisvertė... gale gerklės tarsi nenuryjamas gumulas buvo užstrigęs susitvenkęs šleikštulys, kuris tarsi turėjo sprogti kaip votis ir išvalyti ne tik kūną, bet ir sielą nuo susikaupusios įtampos ir beprasmybės trūnėsių.*

Prozos rinktinė užbaigiama apysaka „Šauksmas“. Knygos sudarytojas sako, kad tai pati stipriausia šių modernių laikų apysaka, rašyta 2004–2005 metais. Joje autorė pasakoja sukurta istoriją, paremtą savo giminačių išgyvenimais ir savo patirtais regionais, vidury nakties ant kaimo kelio stebint kiaušinio formos raudonus šviesulius bei pasiklydus miške ir išgirdus jau anapusybėn išėjusios motinos perspėjantį balsą.

Renginio pabaigoje aktorė Gražina Urbonaitė labai išraiškingai perskaitė skaudų eilėraščių „Varpo verksmas“, pat taip pasidžiaugė nauja rašytojos knyga ir tarsi pratęsė renginį samprotavimais apie apsakymą „Vaikeli, tu mano...“, kuris jos manymu yra tikras šedevras, parašytas klasikine raudos forma ir pasidžiaugė jos poezija, kurią nuolat skaito, nes aktorei ji be galo sava ir artima. □

Atkelta iš 6 psl.

Jam nepakanka saviraiškos viename žanre, kuris, pasak jo, iš nuobodulio gali virsti amatu. Paveiksluose jis dažniausiai vaizduoja tikrovę perteikdamas neįvardijamą nuotaiką, o fotografijose priešingai – kuria įsivaizduojamą tikrovę tarsi literatūrinį pasakojimą.

Jiems būdinga ironija, žaismingumas, paradoksalios ir absurdiškos situacijos. Naujausiam albume „Scenos“ – ne tik apėigos, bet ir įžvalgos, pasitelkus absurdo teatrą ir filosofiją. Albumas pradedamas eskizų piešiniais (idėjų gimimas), nuotraukomis iš kūrybinės (tarsi filmavimo) aikštelės, menotyrininkas Tomas Pabedinskas, apžvelgdamas A. Griškevičiaus kūrybą, teigia, kad tikrovė (kaip ir kūryba) negali būti tobula: „Jis neapsiriboja įprasta fotografu, kaip akylaus stebėtojo, pozicija, bet imasi aktyvaus kūrėjo vaidmens ir sujungia skirtingas meno sritis: fotografiją, skulptūrą ir teatrą“.

Tačiau menininkui menų sintezė nėra savęs paieškos, greičiau saviraiška, kuri suteikia naujų jėgų dirbti: rudenį ir žiemą – tapyba, vakarais – objektų kūryba; vasarą – tik fotografija, kai idėjoms įgyvendinti prireikia kranų ir plaustų.

Scenų absurdiškumas nėra skirtas linksminėti. Jis provokuoja ne visada pa-

A. Griškevičiaus „Tai tik apeigos“

tigius klausimus. Ar mes pajėgūs nugąlėti materialios būties suvaržymus? Ar įvairūs grožio idealai ir kiti sociokultūriniai stereotipai turi ką nors bendra su tikrove? Ar žemiškasis ir idealus, „dangiškasis“ gyvenimas turi kokių nors sąlyčio taškų?

„Laimingo žmogaus pasaulis yra kitoks nei nelaimingo“, – sako Wittgensteinas. „Žaidžiančiojo žmogaus pasaulis yra kitoks nei nežaidžiančiojo“, – tarytum atliepia A.

Griškevičiaus vizualumo ritualai. Algio kūryba yra akivaizdi žaidžiančio žmogaus – homo ludens – manifestacija. Kiekviename žaidime žaidimo pobūdis geriausiai atsiveria ne vien stebint, bet ir aktyviai įsitraukiant. Taip veikia ir užfiksuotų Algio ritualų fotografijos – jos užkrečia kūrybiškumu, paversdamos stebėjimo procedūrą vaizduotės ribų praplėtimo pratybomis, – teigia filosofas Nerijus Milerius. □

2019 METŲ KNYGŲ RINKIMAI

JURGA TUMASONYTĖ
UNDINĖS

Vilniaus Užupio undinė

Atkelta iš 3 psl.

Jos daužo uodegomis jachtą, kuri dabar svyruoja į šalis, tarsi suptūsi ant bangų. Undinės nebijo išsisklaidžiusio rūko, vis išnyra iš vandens kone iki pusės, atrodo agresyvos. Lyg užkliudyti žalčiai mėgina kirsti užpuolikams. Operacija nutraukiama – mokslininkai nebegali tęsti ekspedicijos, todėl reikia plaukti į krantą. Jie sukiša nugaišusių gyvų į polietileno maišą. Ausinės pradeda spausti blondinui ausų kremzles. Undinės lydi jachtą iki pat prieplaukos, o tada kaip susitarusios pranyksta gelmėje ir daugiau nebepasirodo.

Tolimas undinių aimanas išgirsta vienkiemio trobos gyventojai – moteris ir vyras. Vyras tuo metu kaip tik kaso moteriai nugara: jiedu guli parkritę ant žolės netoli savo namo, vyras brauko odą kietais nagais, palikdamas rausvas drūžes. Ji nedaro nieko – guli priglaudusi skruostą prie žolės. Tik kai išgirsta sirenas, pakelia galvą, į skruostą išispaudusios žolynų stiebų žymės. Reikia atsikelti – eiti pažiūrėti. Ji užsagsto vyrui marškinius, kad nesimatyty krūtinplaukių. Pačios galva užstringa velkantis suknele, nes tingi atsisegti užtrauktuką. Jis iš jos nusi juokia. „Einam“, – jie susikimba rankomis ir nuskuba link ežero.

Kai jachta priplaukia krantą, jų jau laukia žurnalistas, lydimas apsauginių. Žurnalistas dėvi ausines, kvailai pamuoja pamatęs niūrų blondino veidą. Vyksta tiesioginė transliacija – beveik dvidešimt tūkstančių žiūrovų stebi iš jachtos išlipančius vyrus. Žurnalistas gavo leidimą atsinešti kamerą tik pasirašęs sutartį, kad filmuojama bus be garso. „Kur undinės?“ – rašo komentarus žiūrovai.

Prie aptveto ežero lūkuriuoja vyras ir moteris. Pirmasis iš teritorijos išeina nepatenkintas žurnalistas, kurio tiesioginė transliacija nutrūko, mokslininkams paaiškinus, kad operacija

baigta. Žurnalistas išsitraukia cigaretę, prisidėga. Sugyventiniai stovi tolėliau. Visi tyli, kol vyras šypteli bedantę ir klausia: „Ar galima?“ Žurnalistas nenoriai ištraukia iš pakelio dvi cigaretes. Vyras žiojasi paprašyti ugnies. „Pagavo undinių?“ – klausia moteris. Žurnalistas gūžteli pečiais. Nenusiteikęs bendrauti su smalsuoliais. Neatpažįsta, jog tai tie patys žmonės, gyvenantys netoli ežero.

Vakaras, ant pasitarimų stalo išrikiuotos tuščios stiklinės ir butelis mineralinio, tačiau niekas nedrįsta atsukti kaklelio. Klausosi priekaištų. Nužudyti trapų gyvūną taip paprasta – tereikia suleisti per didelę migdomųjų dozę. Kas galėjo pagalvoti, kad undinių esama tokių opių – nuo parinktos dozės dvimetriniai gyvūnai nemiršta. Kūną jie ištirs laboratorijoje, gerai? Kūną tirs kiti mokslininkai, o jie nusipelno pažeminimo pareigose. Po tokio akibrokšto undinių projektas neabejotinai atiteks konkurentų įmonei. Jais buvo pasitikėti! Mokslininkai išeina iš kabineto taip ir neatsukę mineralinio vandens. Blondinui džiūsta gerklė. Koridoriuje jie nesikalba.

Taksi jau laukia. „Koks, sakėte, adresas?“ – perklausia vairuotojas. Kai gerklė išdžiūsta, gomuryje ištirpsta kai kurie garsai. Rajonas prasideda ne „pe“, o „ke“. Jau visai sutemę – diena buvo ne iš lengviausių. Taksi lekia pro daugiaaukščius stiklinius pastatus, aplink daug geltonų ir raudonų šviesų, badančių žvilgsnį lyg ant amžinai papuoštos šventinės eglės. Blondinui nepatinka stiklas, ypač šitas, kuriuo aplydytos lifto sienos. Teko žiūrėti į save, pavargusį ir susimovusį, visus tuos aukštus, kuriuos kils iki savo kambario. Suskamba jo mobilusis – žmona. Melodija primena, kad jo telefone yra paslapčia įsirašyta šiandieninė giesmė. Ne vienos, o mažiausiai keturių sirenų giesmės. Jis perkels įrašą į kompiuterį, įjungs kolonėles, pa-

dės savo dėvėtus penkiasdešimtmečio kaulus ant pilko šilko paklodės ir galbūt išdrįs įsijungti dainą, o gal tik išvaizduos išdrįstantis. „Nežinau, ar ryt suspėsiu. Esu pavargęs, pasikalbėsime kitąkart“, – sako blondinas žiūrėdamas į save veidrodyje.

Moteris pasirėmusi alkūnėmis ant stalo, vyras verda jiems dilgėlių sriubą su pipirais, nors ji ir nemėgsta aštraus maisto. Alus neaštrus – jis bėga jos stemple lyg stora arterija tiesiai į skrandį, o tada į širdį. „Kai išgeriu, pasidarau geresnė“, – nusijuokia moteris. „Tu visada taip sakai“, – tarsteli vyras, daužydamas dilgėlėmis aplipusio samčio kotą į puodo kraštą. „Jau visai sutemo, o mes vis dar nenuėjome iki ežero“, – mažumėlę patylėjusi prabyla ji. „Aha, bet aš verdu sriubą. Tau reikia pavalgyt.“ Moteris pasilenkia po stalą ir ištraukia žibalinę lempą, pastato ant palangės ir brūkštelėjusi degtuku uždega dagtį. Jaukiai smirsteli siera. „Jos labai nuliūs, jei neateisim. Man atrodo, kad šiandien ten atsitiko kažkas negero“, – sako ji. Toji lempa vienintelis šviesos šaltinis troboje, kai sutemsta. Tokioje šviesoje tiek vyras, tiek moteris atrodo gražesni. „Juk žinai, kad niekada negalėsi jų prisijaukinti. Čia tau ne šuniukas ar kačiukas“, – jis paragauja sriubos. Moteris naivi, jeigu išvaizduoja, kad galėtų ką nors prisijaukinti per elektrinę tvorą ir visas tas kameras. „Jų giesmės mūsų neveikia. Tai ženklas, kad esame kitame lygmenyje“, – apsikabina savo vyrą iš nugaros. Jis tebemašo sriubą, suvirusios dilgėlės puode labiau primena dumblą. „Myliu tave“, – sako jis švelniai. Jie atsėdė pavalgyti – daro tą reik. Maistas tėra iliuzija. Kaip ir oras. Kartais moteriai atrodo, kad jiedu galėtų išgyventi po vandeniu. „Ar girdi? Man atrodo, jau prasidėjo“, – nurijsi šaukštą sriubos, išsiklauso ji. Jai tarp

dantų grikšteli žvyras. Vyras savo lėkštę jau baigė, geria apžiojęs kaklelį, kol plastikinis butelio šonas įdumba. „Neišgerk viso – palik rytui“, – vėl moters balsas.

Saloje, nedideliame lopinėlyje, iš kraštų apaugusiame meldais, dabar nieko nėra. Retkarčiais, kai nesimato žmonių, undinės išsiropščia ant tos žemės ir žaidžia su senu batų, kurį mokslininkų pagautoji kadaise rado ežero dugne. Su batų galima nuveikti įvairiausių dalykų – rinkti į jį šliužų kiaušius bei įdomesnius akmenukus, įkišti į vidų plaštaką, mėtytis su kita undine, arba tiesiog ilgai į batą žiūrėti. Jo spalva ruda, bet undinėms tai nieko nesako.

Šįvakar jos nežaidė. Tos, kurios kovojo, susikruvino uodegas, o žaidzdos kaipmat apsinešė pirmuonimis. Dabar visos panirusios į dugną, netoli viena kitos, ištempusios ir suglumasios. Nesimato undinės, mėgstančios vaikščioti rankomis. Jos veidas ir pusė kūno išlindę iš tamsaus vandens, undinė guli vandenyje ištiesusi rankas ir sklaidžia tą garsą. Neapdairiai eikvoja jėgas giesmei, nors aplink nėra priešių. Jos giesmė aidė per visą ežerą, pasiekia vyrą ir moterį, kurie jos klausia palaimingai susikabinę, taip ir nepakilę nuo stalo. Tuščiame ežere plaukiojančios undinės daina skamba lyg kvietimas išdulkinti apvalų ir prisirpusį pasaulį, o tada jį, visą, dar šiltutėlį praryti. Jos klausantis seilės trūkinėjančiais siūlais tįsta iš burnos. Šilkas, ant kurio guli blondinas, sudrėksta.

Ežeras – tai akies obuolys, o plūduriuojanti undinė – juodas taškas. Kai nervinasi, blondino žmona gamina. Dabar ji kepa česnaku įtrintą žuvį. Pusvalandis, ir bus baigta. Iškepusios žuvies akys virs dviem baltais kamuolėliais, abejingai žiūrėjančiais į meilės išsiilgusį veidą. □

Kultūros kronika

Gruodžio 7 d. Paryžiaus istoriniame Marais kvartale „Espace Commynes“ ekspozicijų erdvėje atidaryta Lietuvos ir Prancūzijos diplomatiniių santykių 100-mečiui paminėti skirta lietuvių menininkų paroda. Joje pristatomi Arvydo Ališankos, Ray Bartkaus, Stasio Eidrigevičiaus, Patricijos Jurkšaitytės, Vidmanto Jusonio, Rūtos Jusionytės, Vytenio Lingio, Indros Marcinkevičienės, Vilmanto Marcinkevičiaus, Dalios Matulaitės, Vyganto Paukštės, Mykolo Saukos, Šarūno Saukos, Nomedos Saukienės, Mindaugo Šnipo, Andriaus Zakarausko ir Kęstučio Zapkaus darbai.